

застосування сили і вогнепальної зброї) вимагають наявності у національному законодавстві чітких процедур судового розгляду спорів, що виникають при застосуванні заходів припинення спеціального призначення. На наш погляд, розгляд спорів по застосуванню спеціальних засобів і вогнепальної зброї має здійснюватись лише в судовому порядку. Такі спори можуть бути віднесені до компетенції адміністративних судів, створення яких передбачено Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій України» від 21.06.2001 р. [Див.: 7]. Процедури розгляду таких справ мають бути закріплені у Адміністративно-процесуальному кодексі України. При цьому досить важливим є закріплення гарантій для осіб, до яких була застосована сила і вогнепальна зброя, щодо участі у цьому процесі як самостійно, так і за допомогою законних представників, адвоката.

Список літератури: 1. Бахрах Д.Н. Административное право: Учебник. М., 1996. 2. Права людини і професійні стандарти для працівників міліції та пенітенсіарних установ в документах міжнародних організацій. Амстердам К., 1996. 3. Бандурка А.М. Мери административного пресечення, применяемые милицией // Сборник кр. тезисов докладов и науч. сообщ. научи.-практ. конференции по итогам НИР, выполн. проф. – преп. составом УЮА в 1992 г. Х., 1993. 4. Маслянішин В.І. Застосування співробітниками міліції спеціальних засобів адміністративного припинення – актуальна проблема сьогодення // Вісник Луганського ін-ту внутр. справ МВС України. Луганськ, 2000. 5. Фіночко Ф.Д. Еволюція поглядів щодо класифікації адміністративного примусу // Правова держава Україна: Проблеми, перспективи розвитку (Матеріали наук.-практ. конф. 9–11 лист. 1995р. м. Харків). Х., 1995. 6. ЗП УРСР. 1991. №3. Ст. 18. 7. Голос України. 2001. 8 липня.

Надійшла до редколегії 24.07.01

М. А. Погорецький

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСОБИ

Оперативно-розшукова інформація та її кримінально-правова оцінка, як наукові категорії, до прийняття у країнах СНД та Балтії законів про оперативно-розшукову діяльність були предметом дослідження в основному в закритій відомчій літературі КДБ та МВС. Їм присвятили свої праці Д.В.Гребельський, В.Я.Дорохов, С.В.Дьяков, В.П.Жиромський, М.П.Карпушин, І.П.Козаченко, В.А.Лукашов, С.С.Овчинський, Б.С.Тетерин, Є.Шумило та ін.

В теорії оперативно-розшукової діяльності під терміном «інформація» розуміють «дані», «відомості», «факти», «події», «обставини». Але це, на наш погляд, не синоніми. Кожний із указаних термінів має своє темологічне значення.

Гребельський Д.В. розглядав оперативно-розшукову інформацію як «сукупність первинних і вивідних даних про осіб, які причетні до підготовки та вчинення злочину, факти злочинних проявів, стан оперативно-

розшукових сил та засобів, а також умов, в яких протікає діяльність органів міліції у боротьбі зі злочинністю».

Лукашов В.А. зміст оперативно-розшукової інформації розкривав шляхом перелічення відомостей, які характеризують оперативно-тактичну обстановку; психологічні риси осіб, які підозрюються в підготовці і вчиненні злочинів; поточні профілактичні і оперативно-розшукові заходи; види й способи вчинення злочинів; прикмети злочинців та вкрадених речей; «відомості про злочини, які готуються; про обставини, які мають безпосереднє чи потенційне значення для планування й здійснення оперативно-розшукових заходів, проведення оперативно-аналітичної роботи, а також сприяння попередньому розслідуванню». Як бачимо, В.А. Лукашов в поняття оперативно-розшукової інформації ввів важливий тактичний елемент, який указує на специфіку джерел її одержання.

Овчинський С.С. вважав, що оперативно-розшукова інформація є різновидом соціальної інформації, специфічної за метою одержання (боротьба зі злочинністю), методами одержання й режиму використання, які забезпечують конспірацію, належну зашифровку джерел, можливість перевірки повідомлених відомостей та їх застосування тільки заінтересованими оперативними співробітниками і слідчими апаратами [1, с.39].

Жиромський В.П. визначав оперативно-розшукову інформацію як відомості про факти, які цікавлять органи КДБ [2, с.165]. У своїй закритій роботі Б.С. Тетерин під інформацією в контррозвідувальній діяльності розумів відомості про оперативно-значущі факти про події, які слугують контррозвідці підставами для прийняття рішень про проведення тих чи інших заходів для вироблення пропозицій державним органам із питань забезпечення державної безпеки.

Оперативно-розшукова інформація визначається також як дані, отримані в ході оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності чи за їх підсумком [3, с.57].

Останні роки А.Ю. Шумиловим обґрунтовується існування так званої розшукової інформації як різновиду соціальної й юридичної інформації. На його думку, її можна виділити за деякими критеріями, серед яких: суб'єкти її одержання (уповноважені законом на здійснення оперативно-розшукової і контррозвідувальної діяльності фізичні і юридичні особи) і суб'єкти споживання (деякі учасники кримінального процесу); мета одержання (найбільш розповсюджена – задоволення потреб замовника – держави); методи (способи) одержання (як правило конфіденційні); можливість перевірки одержаних фактичних даних; режим реалізації (який передбачає принцип конспірації). Видами розшукової інформації є: оперативно-розшукова; контррозвідувальна і приватно-розшукова [4, с.13].

У науці про управління прийнято використання інформації представляти як процес, а не єдиний акт. У цьому процесі виділяють такі стадії: збір, передача, обробка і аналіз, оцінка й застосування інформаційних даних [5, с.287].

З позицій діалектико-матеріалістичної філософії під оцінкою будь-чого розуміють відношення до соціальних явищ, людської діяльності, встанов-

лення їх значення, відповідності визначеним нормам і принципам моралі. Оцінка визначається соціальною позицією, світоглядом, рівнем культури, інтелектуального й морального розвитку людини [6, с.964].

По відношенню до розшукової інформації (для органів державної безпеки) поняття оцінки інформації традиційно розкривається як процес визначення її якості та придатності для використання у вирішенні завдань по забезпеченню безпеки держави. Однак це визначення, як справедливо відзначає Ю.А. Шумилов, недостатньо повно відображає сутність оцінки, так як обмежується вказівкою тільки на процес якості і не відображає необхідність фіксації цього процесу [4, с.17].

В оперативно-розшуковій і контррозвідувальній теоріях прийнято вважати, що цінність оперативно-розшукової інформації складається із її основних властивостей, взятих у взаємозв'язку, які слугують критеріями її оцінки: відносності, значущості, достовірності, повноти й своєчасності.

Дати оперативно-розшуковій інформації кримінально-правову оцінку, значить оцінити її з точки зору кримінального права, тобто вказати ступінь відповідності (невідповідності) ознак будь-якого діяння кримінально-правовій нормі, яка вміщує ознаки конкретного складу злочину, тобто проведення процесу порівняння ознак діяння з відповідними критеріями, які викладені в кримінальному законі.

Сутність кримінально-правової оцінки оперативно-розшукової інформації полягає в єднанні відповідного процесу та результату, тому єдине поняття кримінально-правової оцінки оперативно-розшукової інформації має два значення: як процес і як результат.

Кримінально-правова оцінка оперативно-розшукової інформації як процес – це встановлення ступеня відповідності між ознаками діяння (про яке оперативно-розшуковим чи іншим шляхом одержані відомості) і всіма ознаками конкретного складу злочину (чи групи злочинів).

Кримінально-правова оцінка оперативно-розшукової інформації повинна відображати результат розумового процесу, матеріалізований підсумок здійснених логічних операцій по оцінці даних. Таким чином, кримінально-правова оцінка оперативно-розшукової інформації, як результат – це встановлення й закріплення у відповідних оперативно-розшукових документах підсумків процесу кримінально-правової оцінки оперативно-розшукової інформації, яка виражається у визначенні підстав перевірки сигнальної інформації та заведення (припинення) оперативно-розшукових справ, проведення індивідуальної профілактики, обґрунтованості постановки на облік в аналітичні підрозділи правоохоронних органів відомостей, які можуть мати кримінально-правове значення. Кримінально-правову оцінку оперативного-розшукової інформації як процес неможливо відривати від кримінально-правової оцінки оперативно-розшукової інформації як результат. Вони взаємопов'язані й взаємообумовлені [7, с.7].

---

* Для спрощення аналізу теми дослідження в поняття оперативно-розшукової інформації ми включасмо будь-яку інформацію, яка функціонує в оперативно-розшуковій діяльності, в тому числі й контррозвідці та розвідці.

Слід зазначити, що кримінально-правова оцінка оперативно-розшукової інформації про діяння й кваліфікація злочину не тотожні поняття.

Поняття кримінально-правової оцінки оперативно-розшукової інформації входить структурно в загальне поняття кваліфікації злочину. Поняття кримінально-правової оцінки оперативно-розшукової інформації є видовим по відношенню до родового поняття кваліфікації злочину. Якщо в процесі кваліфікації суспільно-небезпечного діяння може проходити порівняння й оцінювання відповідності його ознак ознакам будь-якого зі складу злочинів, передбачених кримінальним законом, то в ході кримінально-правової оцінки оперативно-розшукової інформації таке співвідношення свідомо обмежено. За допомогою оцінки оперативно-розшукової інформації можна встановити ступінь відповідності ознак діяння, про яке одержана оперативно-розшукова інформація, перш за все ознакам одного з тих складів злочинів, виявлення яких є прерогативою відповідного оперативно-розшукового підрозділу.

Кримінально-правова оцінка оперативно-розшукової інформації як процес є підпорядкованим поняттям по відношенню до поняття кваліфікації злочину, оскільки встановлення в ході кримінально-правової оцінки оперативно-розшукової інформації ступеня відповідності між ознаками діяння й ознаками складу злочину є оціночним процесом і поглинається більш широким – кваліфікаційним. Розрізняються ці поняття і за формою процесуального (процедурного) закріплення.

Оцінюючи оперативно-розшукову інформацію, ми встановлюємо не тотожність діяння конкретному складу злочину, а тільки відповідність між ознаками діяння та ознаками конкретного складу злочину, який передбачений кримінальним законодавством. Хоча і кримінально-правова оцінка оперативно-розшукової інформації, і кваліфікація злочину відображають розумову діяльність суб'єктів правозастосування. Ця діяльність, заснована на законах логіки. Аналізуючи ці поняття, можна дійти висновку, що вони є процесами пізнання, в якому існують два пізнавальних рівня – емпіричний та логічний. Емпіричне пізнання засноване на почуттєвому сприйнятті дійсності, коли властивості, якості і відношення того чи іншого предмета (явища) пізнаються за допомогою органів відчуття. Так, при розслідуванні кримінальної справи слідчий має можливість одержати дані про окремі обставини вчинення злочину безпосередньо почуттєвим шляхом, наприклад, при огляді місця події.

В оперативно-розшуковій діяльності оперативний співробітник також має можливість одержати відомості почуттєвим шляхом, наприклад, при безпосередньому стеженні за об'єктом оперативно-розшукової справи в ході проведення оперативно-розшукового заходу. Однак такі ситуації є скоріше винятком, чим закономірністю. У більшості випадків оперативний співробітник отримує інформацію з конфіденційних джерел. Емпіричним шляхом перевірити таку інформацію в більшості випадків немає змоги. Тому тільки логічним шляхом можливо перевірити фактичні обставини оперативно-розшукової справи.

Встановлення ступеня відповідності одержаних у ході оперативно-розшукової діяльності даних про ознаки будь-якого діяння, викладених в кримінальному законі з ознаками конкретного складу злочину важливо для практичної діяльності. Саме в залежності від того чи іншого ступеня відповідності ознак діяння, схожих з окремими ознаками складу злочину, встановлюються підстави для заведення певних оперативно-розшукових справ.

На наш погляд, застосування в основному на підзаконному рівні актів для обґрунтування підсумку кримінально-правової оцінки оперативно-розшукової інформації не відповідає концепції побудови правової держави, яка передбачає верховенство Закону. Доцільно питання кримінально-правової оцінки оперативно-розшукової інформації закріпити в Законі «Про оперативно-розшукову діяльність», регламентуючи більш детально порядок заведення та реалізації оперативно-розшукових справ тощо. Подальшого вдосконалення щодо кримінально-правової оцінки оперативно-розшукової інформації заслуговують і відомчі нормативно-правові акти. І особливо ті із них, які передбачають залучення до такої оцінки слідчих.

У них доцільно передбачити конкретні підстави, права та обов'язки, а також межі участі слідчих у кримінально-правовій оцінці оперативно-розшукової інформації. Згідно з відомчим нормативним актом слідчі СБУ дають кримінально-правову оцінку первинній (сигнальній) оперативно-розшуковій інформації*.

Треба вказати, який характер для оперативних співробітників носить результат кримінально-правової оцінки оперативно-розшукової інформації слідчого для оперативного підрозділу.

Необхідно у відомчих нормативно-правових актах закріпити норму, відповідно до якої оперативний підрозділ повинен представляти слідчому будь-які матеріали по оперативно-розшуковій справі, що знаходиться у нього, для дачі правової оцінки, особливо, якщо вона планується для реалізації шляхом порушення кримінальної справи.

Слід встановити форми документального закріплення здійснюваної слідчим кримінально-правової оцінки оперативно-розшукових матеріалів.

У відомчих нормативних актах повинно бути закріплено правило, відповідно до якого слідчий не може приймати справу до свого провадження та брати участь в її розслідуванні, якщо він давав кримінально-правову оцінку щодо оперативно-розшукових матеріалів, на основі яких вона була порушена [4, с.43].

Список літератури: 1. Овчинский С.С. Оперативно-розыскная информация / Под ред. А. С. Овчинского и В. С. Овчинского. М., 2000. 2. Жиромский В.П. Вопросы теории доказывания по делам оперативного учета органов государственной безопасности: Дис. ... канд. юрид. наук. М., 1970. 3. Краткая сыская энциклопедия: Деяте-

---

* На наш погляд, це є винятком з правила про функціональне призначення органів слідства та оперативно-розшукових підрозділів. Така оцінка є виключеною компетенцією оперативних співробітників та керівників оперативно-розшукових підрозділів. У перспективі слідчі не повинні залучатися до цієї роботи.

льність оперативно-розшукова, контррозведувальна, часткова шукова (детективна) / Авт. сост. проф. А.С. Шумилов. М., 2000. 4. Шумилов А. Ю. Основи уголовно-правової оцінки шукової інформації: Монографія. М., 2000. 5. Курс вищої управлінської оцінки персоналу / Під ред. Михеева В.П. М., 1993. 6. Советський енциклопедичський словарь. М., 1981. 7. Кудрявцев В. Н. Обща теорія кваліфікації преступлень. 2-е изд., пераб. и доп. М., 1999.

Надійшла до редакції 03.09.01

Д. О. Штанько

ЗАГАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПО СКОРОЧЕННЮ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ І ЗЛОВЖИВАННЯ НИМИ

Поширення наркотизму в Україні трансформувалося останнім часом в проблему, яка набула значного соціального, економічного, психологічного, біологічного та криміногенного впливу на життя суспільства. Наразі спеціалісти з питань наркотизму дають однозначні висновки, які полягають в тому, що розповсюдження наркоманії на території України набуло епідемічного характеру. Нестабільність у суспільстві, зниження життєвого рівня, ріст безробіття, втрата частиною громадян моральних орієнтирів створюють умови для наркотизації населення й збільшення тісно пов'язаної з нею наркозлочинності.

Проблема наркоманії не може бути вирішена тільки шляхом застосування репресивних заходів, отже вона потребує профілактичного підходу, який в свою чергу вимагає наукового вивчення стану наркотизації в Україні, практичних дій на основі наукових висновків та пропозицій.

У результаті узагальнення багаторічного досвіду боротьби зарубіжних країн з наркоманією і незаконним обігом наркотиків світове співтовариство прийшло до висновків, зафіксованих в документах ООН, які зводяться до того, що протидія цим явищам повинна бути збалансована за багатьма напрямками, основними з яких, є: скорочення незаконного попиту на наркотики, скорочення незаконної пропозиції наркотиків, роз'яснювальна робота з населенням [1].

В основі цього підходу лежить поняття наркоманії як зловживання, так і нелегальний обіг наркотиків, що являють собою взаємопов'язані та взаємобумовлені явища.

При цьому необхідно зосередження зусиль не тільки на протидії незаконному виробництву та обігу наркотиків, виявленні й покаранні винних осіб, але й на лікуванні, реабілітації наркоманів, попередженні втягування в початкове вживання нових груп населення, запобіганні скоєнню злочинів в сфері незаконного обігу наркотиків. Існує ще така сторона проблеми, як та, що профілактика правопорушень більш доцільніша, гуманна, але потребує більше коштів, ніж розкриття вже скоєних злочинів і перевиховання правопорушників.